

Bursa'da Bir Mısırî Dergâhı ve Son Postnişîni: Seyyid Baba Tekkesi ve Şeyh Sâbit Efendi*

Salih ÇİFT

Dr.; U.Ü. İlâhiyat Fakültesi

Özet

Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetindeki topraklarda ve özellikle de Bursa'da yaşayan tasavvuf erbabı içinde Niyazi-i Mısırî ve Mısriyye tarikatının özel bir yeri olmuştur. Mısırî sayısız mürid yetiştirmiş ve geride pek çok halife bırakmıştır. Bu halifelerden Bursa'da kendi adına bir tekke kuran Seyyid Mehmed Emin Efendi ve onun torunlarından Şeyh Sâbit Efendi bu makalenin konusunu teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarikatlar, Bursa, Mısriyye

Abstract

A Dervish Lodge (Tekke) in Bursa and its Last Sheikh

Among the many dervish fraternities (orders), which have exercised their influence over the lives of a large proportion of the Turkish people of the Otoman Empire and people of the Bursa in particular Niyazi-i Mısırî and Mısriyye order have held a unique place. Niyazi educated many disciples and leaved successors (caliphs). Among theese caliphs Seyyid Mehmed Emin Efendi, who found the Seyyid Baba Tekkesi in Bursa, and his grandchild Şeyh Sâbit Efendi are the subject of this article.

Key Words: Dervish Fraternities, Bursa, Mısriyye

Giriş

Bilindiği üzere, Halvetiyye'nin bir kolu olan Mısriyye, Celvetiyye gibi Bursa kökenlidir. Tarikatın kurucusu Niyazî-i Mısri (ö. 1105/1694) kendine özgü fikirleri ve faaliyetleriyle hem bu şehrin hem de Osmanlı'nın tasavvufî hayatına yeni bir neşve, farklı bir soluk getirmiştir. Çok sayıda mürid yetiştiren Mısri'nin aynı zamanda Bursa'da bir de tekke kurduğu bilinmektedir.⁶¹⁸ Onun halifelerinden Ahmed Gazzî (ö. 1150/1737) de bu şehirde bir Mısri dergâhı açmıştır.⁶¹⁹ Bursa'da Mısriyye'ye müntesip şeyhlerin kurduğu diğer bir tekke Atinalı Ali Rıza Efendi (Morali) Dergâhı'dır.⁶²⁰ Mısriyye mensuplarınınca Bursa'da faaliyete sokulan dergâhlardan biri de Seyyid Baba Tekkesi'dir.⁶²¹ Bunlardan başka Bursa'da, farklı tarikat mensuplarınınca kurulup zaman içinde Mısriyye'ye mensup şeyhlerin idaresine geçen dergâhlar da mevcuttur.⁶²²

Bu çalışmada ele alınacak olan Seyyid Baba Tekkesi hakkında ayrıntılı bilgi vermeden önce Bursa'nın ve Osmanlı tasavvuf hayatının mühim unsurlarıyla da alakalı olması sebebiyle söz konusu tekkeyi kuran ve burada faaliyet gösteren zevâtın ecdadı ile ilgili olarak kaynakların verdiği malumatı aktarmak uygun olacaktır.

* Bu makalenin Sâbit Efendi ile ilgili olan ikinci bölümü 22-24 Ekim 2004 tarihinde Bursa'da gerçekleştirilen Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3 Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur (Bursa Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Bursa 2004, s. 291-302).

⁶¹⁸ Bursa'daki Mısri Dergâhı, tarihçesi ve kendisinden sonra burada postnişin olanlar hakkında bk. Mehmed Şemseddin (Ulusoy), *Yâdigâr-ı Şemsî* (Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, *Bursa Dergâhları*), Bursa 1997, s. 519-524. Mısri Dergâhı Ulu Camii'nin karşısında PTT binasının olduğu yerde bulunmaktaydı.

⁶¹⁹ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 201-222; Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa 2002, s. 407-428. Ahmed Gazzî Tekkesi günümüzde Süleyman Çelebi Lisesi'nin olduğu yerdedi.

⁶²⁰ Atinalı Ali Rıza Efendi Dergâhı hakkında bk. Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 249-262. Bu tekke Bursa Ticaret Lisesi'nin olduğu yerdedi.

⁶²¹ Seyyid Baba Tekkesi hakkında bk. Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 431-435. Tekke bazı kaynaklarda "Şerif Baba Tekkesi" olarak da zikredilmektedir, bk. Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, BEEK, Genel 4519-4522, IV, s. 26. Bu isimlendirme muhtemelen dergâhın bir müddet kapanmasının ardından tekrar faaliyete girmesine vesile olan Mehmed Şerif Baba'nın adından hareketle yapılmıştır.

⁶²² Söz konusu dergâhlar ve özellikle son dönem şeyhleri hakkında bk. Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, 138-144.

A. Bursa'da Bir Seyyid Ailesi

Rivayete göre, Seyyid Baba Tekkesi'nin bânisi Mehmed Emîn Efendi'nin büyük dedesi, Emîr Sultan (ö. 1429) ile birlikte Buha-ra'dan kalkıp Bursa'ya gelmiş ve bu şehre yerleşmiştir.⁶²³ Kaynaklar-da Emîr Sultan'la beraber seyahate çıkıp Bursa'ya gelen Seyyid Usûl, Seyyid Nâsır, Seyyid Nimetullah, Ali Dede, Baba Zâkir ve Seyyid Natta' gibi isimler zikredilmektedir.⁶²⁴ Ancak Mehmed Emîn Efen-di'nin büyük dedesinin bunlardan biri mi yoksa adı anılmayan bir başkası mı olduğu belli değildir. Bununla birlikte, şayet kaynaklarda geçen bu rivayet zaman içerisinde değişik saiklerle uydurulmuş de-ğilse, söz konusu zâtın Emîr Sultan'ın hemşehrisi, dostu ve akranı olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda sayılan isimlerin genellikle "Seyyid" ünvanıyla anıl-dıkları görülmektedir. Bu durum onların gerçekten Hz. Peygamber'in soyundan geldiklerine delalet edebileceği gibi, özellikle tarikatların kuruluşundan ve tarikat silsilelerinin teşekkülünden sonra yaygın-laşmaya başlayan ve adeta bir meşruiyet simgesi olarak kullanılan söz konusu ünvanın sonradan yakıştırmış olabileceğini de akla ge-tirmektedir. Zira Seyyid olduğu rivayet edilen Emîr Sultan'ın soy şe-ceresi hakkında bile bazı tereddütlerin varlığı bilinmektedir.⁶²⁵

Bütün bunlara rağmen bahsi geçen şahsın neslinden gelenlerin tarih boyunca "Seyyid" ve "Şerîf" ünvanlarıyla anıldıkları görülmek-tedir.⁶²⁶ Ayrıca yüzyıllar boyu yaşadıkları ve bilahare Mehmed Emîn Efendi tarafından bir tekke ile tezyîn edilmiş olan mahalle de bu aile-ye nisbetle belli bir dönem "Seyyidler Mahallesi" şeklinde isimlendi-rilmiştir. *Bursa Kütüğü*'nde bahsi geçen mahalle ve burada zamanla kurulan tekke ile alakalı olarak şu bilgiler yer almaktadır:

"Temennâ denilen mesireden Mollarap'a giden yolun güneyinde bir zâviye olup Peygamberimiz'in sülalesinden birçok kimseler burada medfûndu. Hatta camiin bânisi Seyyid Baba da burada medfûn iken fabrikatör Osman Efendi⁶²⁷ burasını bahçesine il-

⁶²³ Gazzizâde Abdüllatif, *Hulâsâtü'l-vefeyât*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüp-hanesi (BEEK), Orhan, 1016, v. 23a.

⁶²⁴ Hüseyin Algül-Nihat Azamat, "Emîr Sultan", *DİA*, XI, s. 146.

⁶²⁵ Algül-Azamat, "Emîr Sultan", *DİA*, XI, s. 146.

⁶²⁶ İleride de üzerinde durulacağı üzere bu aileye mensup olup kaynaklarda haklarında bilgi edinilebilen zevatla, o nesilden gelip günümüzde hayatta olan kişilerle yüzyüze ya-pılan görüşmelerde ailenin kısmen de olsa isim geleneklerini sürdürdükleri görülmüş-tür. Aile fertlerinden halen hayatta olanlardan bazılarının isimleri şöyledir: Ali, Hüse-yin, Hasan, Muharrem, Şerif.

⁶²⁷ Osman Efendi, Bursa Ticaret ve Sanayi Odasının kurucusu olan zat olsa gerektir. Zira o dönemde yaşayan bu isimle maruf başka bir fabrikatöre rastlanamamıştır.

hak eylemiştir. Duvar dibinde kabirler vardı. Evvelce burası zâviye imiş. Bu mahalleye de Seyyidler Mahallesi derler”.⁶²⁸

Tesbit edilebildiği kadarıyla Bursa’da bu adla anılan bir başka mahalle yoktur.

Aşağıda öncelikle Emîr Sultan’ın yol arkadaşı olduğu rivayet edilen şahsın soyundan gelen ve haklarında bilgi edinilebilen zevat hakkında malumat verilecek ve ardından Seyyid Baba Tekkesi’nin tarihçesi üzerinde durulacaktır.

1. Seyyid Ali (VII. yy.)

Bu aileye mensup olup ismi tesbit edilen ikinci şahıs Seyyid Ali’dir. Muhtemelen XVI. asrın ikinci yarısında doğup, XVII. yüzyılın ortalarında vefat eden Seyyid Ali hakkında başkaca bilgiye ulaşılamamıştır.⁶²⁹

2. Seyyid Kâsım Efendi (ö. 1089/1679)

Bursa’da doğmuştur. Seyyid Ali’nin oğludur. Bursa’daki Gökdere ve Molla-yı Cedîd medreselerinde görev yapmıştır. Kâsım Efendi 1089/1679 tarihinde vefat etmiş ve Pınarbaşı Kabristanı’na defnedilmiştir.⁶³⁰

3. Seyyid Mehmed Emîn Baba (ö. 1131/1718)

Seyyid Kâsımzâde Seyyid Mehmed Emîn Efendi Niyâzî-i Mısri’nin önde gelen halifelerindedir. Bursa’daki çeşitli medreselerde görev yaptığı bilinmektedir. Şeyhinden aldığı icazetle Uludağ eteklerindeki kendi evinde Çarşamba akşamları Mısriyye usûlünce âyin icra etmiş ve mürid yetiştirmiştir. 1131/1718 senesinde vefat eden Mehmed Emîn Efendi Yeniyer Kabristanı’na defnedilmiştir.⁶³¹ Başta İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1724) olmak üzere döneminin meşhur sûfîleriyle iyi ilişkileri olduğu nakledilen Seyyid Mehmed Baba “Seyyid” mahlasıyla şiir yazan bir şair olup, Mısri’nin *Vâridât*’ı tar-

⁶²⁸ Bk. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, IV, s. 149.

⁶²⁹ İsmail Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfan* (Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1998, s. 393; Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, III, s. 66.

⁶³⁰ Belig, *Güldeste*, s. 393.

⁶³¹ Belig, *Güldeste*, s. 393; Mehmed Şemseddin, *Gülzâr-ı Mısri*, s. 506; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 431. Belig Mehmed Emin Efendi’nin vefat tarihini 1134 olarak verirken Mehmed Şemseddin 1131 tarihini zikretmektedir. Bu tarihi tercih etmesinin Mısriyye’ye mensup Râkım Efendi’nin vefatına dair düşürdüğü tarih sebebiyle olduğunu söylemektedir bk. *Gülzâr-ı Mısri*, s. 504.

zında bir de *Divân* kaleme almıştır.⁶³² Belîğ onun ilm-i tasavvufta ve rüya tabiri hususunda maharet sahibi olduğunu söylemektedir.⁶³³

4. Şeyh İbrahim Efendi (ö. 1175/1761)

Mehmed Baba'nın oğlu olan İbrahim Efendi aynı zamanda onun halifesidir. 1175/1761 senesinde vefat etmiş ve dergâhın hazîresine defnedilmiştir.⁶³⁴

B. Seyyid Baba Tekkesi

Seyyid Baba Tekkesi, XVIII. yüzyılda bir Mısri dergâhı olarak kurulmuştur. Burası aslında ev olarak inşa edilmiş olup sonradan Seyyid Mehmed Emin Baba zamanında tekkeye dönüştürülmüştür. İnşa edildiği dönemde de mimari açıdan özgün bir yapı olmayan bu bina zaman içerisinde yaşadığı bir depremde yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Kurulduğu tarihten itibaren genellikle aynı aileye mensup kişilerin idaresinde olan tekke bir dönem aile dışından bir şeyh de kısa süreliğine posta oturmuştur. Bina günümüzde ev olarak kullanılmaktadır.

1. Seyyid Mehmed Emîn Efendi (ö. 1214/1799)

Şeyh İbrahim Efendi'nin oğludur. Önce pederine intisab etmiş ve onun irtihalinden sonra bir süre değişik şehirlerde dolaşmış ve tekrar Bursa'ya dönmüştür. Bilahare Mısri Dergâhı şeyhi Ahmed Nimeti Halveti Kâdiri Mısri Efendi'nin (ö. 1203/1788)⁶³⁵ müridi ve akabinde de halifesi olmuştur. Şeyhinin icazeti ve 1208/1793 tarihinde aldığı beratla dedelerinden kalma evini tekkeye dönüştürerek burada Cuma akşamları Mısri usûlünce ayin icra etmiştir. 1214/1799 tarihinde vefat eden Seyyid Mehmed Emin Efendi tekkenin hazîresine defnedilmiştir.⁶³⁶

2. Şeyh Sâdık Efendi (ö. 1257/1840)

Seyyid Mehmed Efendi'nin vefatının ardından vasiyeti üzere makamına aile dışından biri, halifesi Şeyh Sâdık Efendi geçmiştir.

⁶³² Halen yazma halinde olan bu divan için bk. BEEK, Genel, 744 . Mehmed Şemseddin, Niyâzi Mısri'nin *Divân*'ının tanzirinden ibaret olan bu eserin basılması için, Mehmed Emin Efendi'nin torunlarından muasır Şeyh Sâbit Efendi'ye teşvikte bulunduğunu ancak muvaffak olamadığını söylemektedir, bk. *Gülzâr-ı Mısri*, s. 503.

⁶³³ Belîğ, *Güldeste*, s. 393.

⁶³⁴ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 431.

⁶³⁵ Ahmed Nimeti Efendi için bk. Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 522; Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 401.

⁶³⁶ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 431-432.

Ancak kısa süre sonra, dönemin reisu'l-meşâyihı olan Hikmetzâde Mehmed Efendi'nin ısrar ve zorlamasıyla tekkenin vakfiyesi değiştirilmek suretiyle tekke ve müştemilatı önceki şeyhin veresesine kaydettirilmiş, bir süre sonra da başkalarının eline geçmişti. 1235/1819 yılında eşraftan bazılarının da desteğiyle burası tekrar satın alınmak suretiyle Sâdık Efendi'ye verilmişti. Sâdık Efendi buradaki vazifesine devam ederken, Mehmed Şemseddin'in "tafsile lüzum görmediği" bir nedenden dolayı ihraç edilmiş ve tekke kapatılmıştır. Burası daha sonra reisu'l-meşâyih Ahmedzâde Abdülatif Efendi tarafından kendi tekkesinin meşrûtası addedilmiştir. Sâdık Efendi ise 1257/1840 senesinde vefat etmiş ve Muradiye'de Hünkar Fabrikası civarındaki kabristana defnedilmiştir.⁶³⁷

3. Salih Dede (ö. 1237/1821)

Seyyid Mehmed Baba'nın kardeşi ve aynı zamanda halifesidir. Penbe-düzî (?) sanatıyla meşgul olduğu rivayet edilmektedir. Kaynakların verdiği malumattan anlaşıldığı kadarıyla Salih Dede şeyhlik yapmamış ancak kendi evinde taat u ibâdâtla meşgul olmuştur. Burada zikredilmesinin sebebi bahis konusu edilen Seyyid ailesine mensubiyeti ve bunun yanında Mehmed Şemseddin Efendi'nin onu eserine almış olmasıdır. Salih Dede 1237/1821 yılında vefat etmiş ve Seyyid Baba Zaviyesi'nde kardeşi Mehmed Efendi'nin yanına defnedilmiştir.⁶³⁸

4. Şerif Mehmed Baba (ö.1282/1865)

Şerif Mehmed Baba Salih Dede'nin oğludur. Atinalı Dergâhı şeyhi Ali Rıza Efendi'ye⁶³⁹ intisap etmiş ve onun da desteğiyle 1268/1852 tarihli i'lam-ı şer'i mücibince dedeleri tarafından kurulan ve zamanla kapatılan tekkeyi yeniden faaliyete geçirmiştir. 1271/1855 yılına değin tekkede şeyhlik makamında oturmuştur. Söz konusu tarihte meydana gelen depremde burası da şehirdeki diğer pek çok bina gibi yıkılmıştır. Tekrar inşa edilen tekkede bir süre daha görev yapan Şerif Baba 1282/1865 yılında vefat etmiş ve dergâhın haziresine defnedilmiştir.⁶⁴⁰

⁶³⁷ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 432.

⁶³⁸ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 433.

⁶³⁹ Bursa'daki Atinalı Dergâhı ve bânisi Ali Rıza Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 249-262.

⁶⁴⁰ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 433.

5. Salih Efendi (ö. 1289/1872)

Şerif Baba'nın oğludur. Babasının ardından bir süre şeyhlik makamına oturduktan sonra 1289/1872 tarihinde vefat etmiş ve dergâhın hazîresinde toprağa verilmiştir.⁶⁴¹

C. Şeyh Hüseyin Sâbit Efendi

Osmanlılar dönemi Bursa'sında faaliyet gösteren Bektaşî tekelerinden en ünlüsü Ramazan Baba Dergâhı'dır. XVI. yüzyılda kurulduğu bilinen bu dergâh zaman içinde, değişik sebeplerden dolayı farklı tarikatların eline geçmiştir. 1826 sonrasında Bektaşîler'den alınıp Nakşîler'e verilmiş, bir süre sonra tekrar Bektaşîler tarafından idare edilmiştir. Tarikatların resmen yasaklanmasını beklemeden daha erken bir tarihte faaliyeti sona eren bu tekkenin son şeyhi, aynı zamanda Seyyid Baba Tekkesi'nin de son postnişini olan Şeyh Hüseyin Sâbit Efendi'dir.⁶⁴²

Osmanlı'nın artık tükenme demleri denilebilecek yıllarında yaşamış olan Sâbit Efendi pek çok özelliğiyle tasavvufun gaye edindiği insan tipinin örneklerini bünyesinde barındıran ender şahsiyetlerdendir. Dönemine dair yapılan yaygın ama bir o kadar da yanlış yorumların aksine o, toplumsal hayatın içinde, hatta merkezinde duran bir şeyh tipidir. Kendisini halktan soyutlamamış, bilakis tasavvufî hayatta temel esas kabul edilen "halk içinde Hakk'la beraber" olmayı en güzel şekilde başarabilmiştir. O, yazdığı kitaplarla değil, dinî terminolojide "sadaka-i câriye" olarak nitelendirilen eserleri ve hayır işleri ile bugüne seslenen nadide simalardandır. Sahip olduğu imkânları Hakk için halkla paylaşan Sâbit Efendi, Osmanlı sosyal hayatının temel unsurlarından olan tekkelerin ve dolayısıyla dervişlerin fonksiyonları meselesi bağlamında önemli ve değerli bir örnek durumundadır.

1. Şeyh Hüseyin Sâbit Efendi'nin Hayatı

Şeyh Sâbit Efendi Niyâzî-i Mısrî'nin halifelerinden olan Seyyid Kâsımzâde Seyyid Mehmed Emin Efendi'nin (ö. 1131/1718) kardeşinin torunudur.⁶⁴³ Babası Şeyh Mehmed Şerif Efendi'dir (ö.

⁶⁴¹ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 433.

⁶⁴² Ramazan Baba Dergâhı ve burada görev yapan diğer meşayih ile ilgili geniş bilgi için bk. Kara, Mustafa, *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, s. 125-139; Çift, Salih, *Bursa'da Bektaşî Kültürü ve Ramazan Baba Dergâhı*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1995; Öcalan, Hasan Basri, *Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. YY.)*, Bursa 2000, s. 62-64.

⁶⁴³ Mehmed, Şemseddin, *Gülzâr-ı Mısrî*, s. 502; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 433; Aşkar Mustafa, *Niyâzî-i Mısrî ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1998, s. 245.

1282/1865). Hüseyin Sâbit Efendi, mezar taşında yer alan bilgiye göre 1231/1816'da doğmuştur. Doksan yıldan fazla ömür süren ve yakalandığı amansız bir hastalıktan kurtulamayarak vefat eden Hüseyin Sâbit Efendi Ulu Cami'de kılınan cenaze namazının ardından Pir Emir civarındaki özel kabristanına defnedilmiştir.⁶⁴⁴ 24 Zilhicce 1329/ 2 Kânun-ı Evvel 1327/ (1911) yılında vefat ettiği bilinen⁶⁴⁵ Sâbit Efendi'nin kabri Pir Emir Sultan türbesinin doğu tarafında yer almaktadır.⁶⁴⁶

Kaynaklarda ailesi ve çocukları hakkında fazlaca bilgi bulunmayan Sâbit Efendi'nin halen hayatta olan torunları ile yapılan görüşmelerde ikisi erkek, ikisi de kız olmak üzere dört çocuğunun olduğu, ayrıca ilk eşinin vefatından sonra evlendiği gayr-ı Müslim bir bayanın önceki eşinden olan oğlunu da kendisine Şerif adını vererek himayesine aldığı söylenmiştir. Çocuklarından kendisi ile aynı kabirde yatan kızı Hacer hanımın mezar taşında 1892 yılında doğduğu ve 1954'te vefat ettiği yazılıdır. Sâbit Efendi'nin Mümin adındaki oğlu ise 1880 yılında doğmuş ve 1960'da vefat etmiştir.⁶⁴⁷ Diğer evlatları Lütfiye ve Salih adında olup Salih genç yaşta ölmüştür.

Sâbit Efendi'nin çocukları ilgili kanundan sonra "Or" soyadını almışlardır.

2. Tasavvufi Yönü

Sâbit Efendi, Moralı (Atinalı) Tekkesi şeyhlerinden Mustafa Lütfullah Efendi'nin (ö. 1321/1905) halifesidir. Mustafa Lütfullah Efendi, *Yâdigâr-ı Şemsi* müellifi ve aynı zamanda Bursa'daki Mısri Dergâhı'nın son postnişini olan Mehmed Şemseddin Efendi'nin de (ö. 1936)

⁶⁴⁴ Mehmed Şemseddin, *Yadigâr*, s. 434.

⁶⁴⁵ Mehmed Şemseddin, *Yadigâr*, s. 434.

⁶⁴⁶ Muhtemelen daha sonraları değiştirilmiş olan mezar taşında Latin harfleriyle şu satırlar yazılıdır: "Aile Gabri, Şehsâbit ve Kızı Hacer Hanım'ın Ruhlarına Fatıha. Ş.S. D. 1231, Ö. 1326. H.C. D. 1892, Ö. 1954 (Mezar taşındaki ifadeler mevcut imla hatalarıyla düzeltilmeden aktarılmıştır).

⁶⁴⁷ Sabit Efendinin oğlunun mezar taşındaki kayıt şu şekildedir: "Şehzâbitoğlu Mümin Or, Ruhuna Fatıha, D. 1880, Ö. 31/8/1960." Aynı kabirde yatan bir başka kişi ise Mümin Or'un kızı ve Sabit Efendi'nin torunu olan Şükriye Sertel'dir. Buradaki bilgiye göre 1928 yılında doğmuş, 1999 senesinde vefat etmiştir. Sâbit Efendi, çocukları ve torunları hakkında kendileriyle görüştüğüm torunları Mümin adındaki oğlunun neslinden gelenlerdir. Bunlardan özellikle Mümin Or'un oğlu Hidayet'in oğlu olan Şerif Bey, oğulları Hüseyin Bey, Muharrem Bey ve Hüseyin Bey'in kızı Esra Hanım söz konusu görüşmelerde oldukça yardımcı olmuşlardır. Kendilerine teşekkür etmeyi yerine getirilmesi gereken güzel bir vazife addediyorum.

şeyhidir.⁶⁴⁸ Aynı şeyhten el almış olan bu iki isim yine aynı tarihlerde Bursa'da ayakta olan Mısıriyye'ye ait iki tekkede görev yapmışlardır. Bu bilgiler Sâbit Efendi'nin silsile itibariyle Mısıriyye'ye mensubiyetini açıkça ortaya koymaktadır.⁶⁴⁹ Seyyid Baba Tekkesi'nde şeyhlik makamında bulunan kardeşi Salih Efendi'nin 1289/1872 tarihindeki vefatından sonra Sâbit Efendi onun yerine tayin edilmiştir.⁶⁵⁰

Ramazan Baba Dergâhı'nın son Bektaşî şeyhi olan Süleyman Bey Baba'nın (ö. 1313/1897) vefatından sonra bu tekkenin perişan bir vaziyete girdiği ve arazilerinin bir kısmının şeyhin oğlu tarafından satıldığı bilinmektedir. Yaklaşık üç yıl gibi bir zaman zarfında atıl kalan tekke, Şeyh Sâbit Efendi'nin başvurusu üzerine uhdesine verilmiştir. Onun bu dergâhı yeniden inşa edip faaliyete geçirme vaa-diyle devralmak istediği nakledilmektedir. Nihayet 1315/1900 tarihinde kendisi buraya resmen tayin edilmiştir.⁶⁵¹ Sâbit Efendi şeyhlik makamına oturduktan sonra uzun süre boş kalmasından dolayı harap olmuş olan tekkeye birkaç hücre ile bir tevhidhane inşa ettirmiştir.⁶⁵² Ancak onun Ramazan Baba Dergâhı'na tayin edilmeden evvel buranın tamirâtı ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hasan Tâib Efendi'nin verdiği bilgiye göre türbe kapısı üzerinde bulunan ve buranın Sâbit Efendi tarafından tamir ettirildiğini belirten kitabede 1312/1896 tarihi yazılıdır.

Kitabede yer alan beyitlerin sahibi İstanbul'daki Merdivenköy Şahkulu Sultan Bektaşî Tekkesi şeyhlerinden Mehmed Ali Hilmi Dede-baba'dır (ö. 1326/1907).⁶⁵³ Hilmi Dede-baba aynı zamanda Bektaşî şairlerinin en iyilerinden biri kabul edilmektedir.⁶⁵⁴ Bu itibarla dö-

⁶⁴⁸ Atinalı Ali Rıza Efendi (Moralî) Dergâhı, burada görev yapan meşâyih ve Mustafa Lütfullah Efendi hakkında bk. Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 249-262.

⁶⁴⁹ Hasan Tâib Efendi tarafından kaleme alınan *Mir'ât-ı Bursa* adlı eserde (Bursa 1323) Ramazan Baba Dergâhı'nın bir Kâdiri tekkesi ve burada şeyhlik yapan Şeyh Sabit Efendi'nin de Kâdiri olduğu bilgisi mevcuttur, bk. s. 42. Muhtemelen bu kaynaktan faydalanılarak hazırlanan *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)* Bursa 2001, isimli çalışmadaki "Piremir Mahallesi" maddesinde de aynı bilgi yanlış tekrar edilmektedir, bk. s. 240.

⁶⁵⁰ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 431.

⁶⁵¹ Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 363. *Bursa Kütüğü*'ndeki bilgiye göre Sâbit Efendi 15 Kânun-ı Sâni 1902 tarihinde Ramazan Baba Tekkesi şeyhliğine gelmiştir, bk. IV, s. 93.

⁶⁵² Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr*, s. 363.

⁶⁵³ Bk. *Mehmed Ali Hilmi Dede-baba Divanı*, (Haz. Bedri Noyan), İstanbul ts., s. 307. Hilmi Dede Baba hakkında bk. Özmen, İsmail, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi I-V*, Ankara 1998, IV, s. 439-448; Uçman, Abdullah, "Mehmed Ali Hilmi Dede-baba", *DİA*, s. 440.

⁶⁵⁴ Melikoff, Irene, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe* (çev. Turan Alptekin), İstanbul 1999, s. 309; Uçman, Abdullah, "Mehmed Ali Hilmi Dede-baba", *DİA*, s. 440.

neminin ünlü Bektaşiler'inden olan Hilmi Dede Baba ile Sâbit Efendi'nin tanışıyor oldukları söylenebilir. Sosyal yönü ve girişkenliği ile tanınan Sâbit Efendi'nin bağlı olduğu tarikatın da meşrep itibarıyla Bektaşiliğe yakınlığı göz önüne alındığında⁶⁵⁵ bu ihtimal daha da ağırlık kazanmaktadır. Hilmi Dede'nin eseri olan söz konusu kitâbede şu satırlar yer almaktadır.

*Sultan Hamîd Hân-ı Sâni eltâfi sayesinde⁶⁵⁶
Şeyh Sâbit etti ihyâ bu hangâhı*

*Feyz isteyen Hüdâ'dan bâb-ı rızâda dursun
Olmuş bu câ-yı âli âşıkların penâhı*

*Ervâh-ı evliyâdan himmet taleb edenler
Gelsin ziyaret etsin dâim bu bâr-gâhı*

*Hilmî Dede târihin cevher kalemle yazdı
Ta'mîr olundu zîbâ Ramazan Baba dergâhı*

Sene 1312⁶⁵⁷

Sâbit Efendi tekke şeyhliği yanında ayrıca resmî imamlık vazifesi de yapmış, 27 Ağustos 1897'de Pîr Emîr Camii'nde imam hatip olarak görevlendirilmiştir.⁶⁵⁸

3. Kişisel Özellikleri

Şeyh Hüseyin Sâbit Efendi ile ilgili en geniş malumatı içeren *Yâdigâr-ı Şemsî*'de onun kişisel özellikleri hakkında ilginç bilgiler mevcuttur. Bunlardan birinde Şemseddin Efendi şöyle bir tasvirde bulunmaktadır:

“Uzunca boylu, lâubâlî meşreb, saç-sakal karışmış, elbisesi acaib, derbeder kıyafet, sardığı sarığın rengi değişmiş, o mehîb kıyafetiyle gayr-ı mütenâsib ufak bir arakıyye ve destâr başının rub'ını ancak ihâta eder idi. Yürüyüşü levendâne, revîşi rindâne, görenlerin mutlak nazar-ı dikkatini celb ederdi. Bununla beraber muhibb-i ehl-i beyt-i risâlet olup Muharrem'de mersiye-

⁶⁵⁵ Bektaşiler'in Niyâzi-i Mısri ile ilgili kanaatleri hakkında bk. Birge, J. Kingsley, *The Bektashi Order of Dervishes*, Londra 1965, s. 107.

⁶⁵⁶ *Divan İttihat ve Terakkî* yönetimi döneminde basıldığından II. Abdülhamid'i övücü nitelikte olan ilk mısra “Birçok zaman harabe halinde idi amma” şeklinde değiştirilmiş, daha sonra müellifi tarafından düzeltilmiştir, bk. Yüksel, Müfid, *Bektaşilik ve Mehmed Ali Hilmi Dede Baba*, İstanbul 2002, s. 120.

⁶⁵⁷ Mehmed Ali Hilmi Dede Baba, *Divan*, s. 307; Hasan Tâib Efendi, *Mir'ât-ı Bursa*, s. 42. Ramazan Baba Tekkesi gibi kitabe de bugün mevcut değildir.

⁶⁵⁸ Kepecioğlu, Kamil, *Bursa Kütüğü*, IV, s. 93.

ler okutur, aşûre pişirerek hava müsait olursa Teferrüc'e ve Ramazan Baba civarındaki vasi' sahraya davet ederek münadî vasıtasıyla ilan ettirir, fukara-perver, ehlüllah bendesine hürmet ederdi. Sinni yetmiş karib olduğu halde kuvvetini zâyi etmeyerek vefatına yakın zamana kadar bulunduğu mahallere yayan giderdi. Gençliği hengamında nâmını herkese tanıtmış, bazen pek latif nükteler sarf eder, latifeler ederdi. Bir işe mübâşeretinde, bu akşam istihâre ettim, şöyle zuhûrât oldu diyerek başlardı.⁶⁵⁹

Şeyh Sâbit Efendi'nin şahsî meziyetleri bunlarla sınırlı değildir. Ümmî olduğu halde hiçbir şeyden çekinmeyen, girişken tabiata sahiptir. Bu hususta *Yâdigâr*'ın tesbiti şu şekildedir:

“Mûmâ ileyh umûr-ı dünyeviyyede istihsâl-i matlabın yolunu bilir ve her yere müracaatın usûlünü bulur, anlar. Mâbeyne gider, vükelâya çatar. Bâhusus Bursa'ya gelecek valilerin teveccühünü kazanır. Her işe girer çıkar. Hatta Almanya sefiri Bursa'ya geldiğinde ziyafetler vermiş, memnuniyetini celb etmekle hükümet-i seniyyece bu hali takdir olunmuş, Osmanî ve Mecidî nişanlarıyla taltif edilmiş. Uhdesine Hâriciye pâyesi tevcihiyle müderrislik verilmişti. Hâsılı her şeye yarar bir zât olup nev'i şahsına münhasır idi.”⁶⁶⁰

Oburluğu ile de tanınan Sâbit Efendi'nin bu yönüne dair bir rivayet de vardır. Buna göre o, Teferrüc mevkiinde gerçekleştirilen bir piknik esnasında sekiz okka sığır etinden yapılmış köfte ile bir küfeye yakın üzümü yemiştir.⁶⁶¹

Yukarıdaki açıklama ve tasvirlerden onun, dünyalığa pek önem vermeyen, Melâmî neşveyi benimseyen bir yapıya sahip olduğu, bunun yanında, girişken ve insanlarla içli dışlı olmayı seven, nüktedân bir tavrı benimsediği anlaşılmaktadır. Mısıriyye'ye mensup olan Sâbit Efendi bu tarikatın özelliklerini de özümsemiş gözükmektedir. Hz. Ali ve ehl-i beyt sevgisinin en önemli mümessillerinden olan Niyazî-i

⁶⁵⁹ Mehmed Şemseddin, *Yadigâr*, s. 434.

⁶⁶⁰ Torunları, kendileriyle yapılan görüşmelerde söz konusu nişandan haberdar olmadıklarını söylemişlerdir. Bununla beraber son zamanlara kadar kendilerinde Sâbit Efendi'den kalma oldukça değerli bir kılıcın bulunduğunu ve 23 Nisan ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı gibi kutlamalarda gerçekleştirilen törenlerde bu kılıcın çevredeki okullar tarafından kullanıldığını belirtmişlerdir. Ancak bugün söz konusu kılıcın da artık mevcut olmadığını beyan etmişlerdir.

⁶⁶¹ Kepcioğlu, *Bursa Kütüğü*, IV, s. 93. Kaynakların Sâbit Efendi'nin oburluğu ile ilgili verdiği bilgiyi kendilerine aktardığım torunları, bu özelliğin ailenin hayatta olan erkeklerinde de mevcut olduğunu söylemişlerdir.

Mısırî'yi (ö. 1105/1694)⁶⁶² piri olması hasebiyle takip ettiği anlaşılan Şeyh Efendi'nin de ehl-i beyte özel bir sevgi beslediği ve bununla bağlantılı olarak Muharrem ayında mersiyeler okutup, aşure dağıttığı nakledilmektedir.⁶⁶³

4. Sosyal Faaliyetleri

Mizaç itibariyle tekkesine kapanıp kalmak yerine sosyal hayatın her alanında, halkla birlikte olmayı tercih eden Sâbit Efendi'nin bu özelliğine yardımseverliği de eklenince emsaline az rastlanan hayır faaliyetlerine imzasını attığı görülmektedir. Onun yaşadığı dönemde Bursa'yı yerle bir eden deprem ve ardından gelen savaşlar neticesinde Bursa'ya akın eden muhacirlerin içinde buldukları zor şartların yanında, Bursa'da önce müfettişlik, ardından da valilik yapmış olan Ahmet Vefik Paşa'nın (ö. 1891) şehirde gerçekleştirdiği imar faaliyetlerinin de Sâbit Efendi'nin çalışmalarına vesile olduğu söylenebilir.⁶⁶⁴

Sâbit Efendi'nin sosyal faaliyetlerini, farklı yerlerden şehre gelen muhacirlerin iskanı, tekke-cami-okul inşası, yol yapımı ve ağaçlandırma çalışmaları ile fakirlere gıda yardımı gibi gruplar halinde sıralamak mümkündür.

a) Muhacirlerin İskânına Dair Çalışmaları

Tarihinin her döneminde göç hareketlerine sahne olan Bursa şehri özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan savaşlardan dolayı vatanlarından kaçıp Bursa'ya sığınan muhacirlerin akınına uğramıştır. Söz konusu yıllarda Bursa'da yayınlanan resmi ve özel gazetelerde bu hicret vakalarına dair çok sayıda habere tesadüf olunmaktadır.⁶⁶⁵ Dedeleri de bu şehre sonradan gelmiş olan Sâbit

⁶⁶² Kara, Mustafa, *Niyazî-i Mısırî*, Ankara 1994, s. 50-55.

⁶⁶³ Mehmed Şemseddin, *Yadigar*, s. 434. Torunlarının ailenin büyüklerinden naklen anlattıkları ilginç bir anekdotu burada zikretmek gerekir. Buna göre Sâbit Efendi özellikle Muharrem'de ikram edilecek olan aşureyi bizzat kendi eliyle bir gün önceden pişirir, hazır hale getirmiş. Aşure günü ikram öncesi Sâbit Efendi aşure kazanını ısınması ateşe koyup eliyle karıştırmış. Bunu gören halk aşurenin aslında soğuk olduğunu bilmediklerinden Sâbit Efendi'nin elinin yanmadığını sanır ve bunu onun kerameti olarak anlatırlarmış.

⁶⁶⁴ Ahmet Vefik Paşa'nın söz konusu icraatları hakkında bk. Akün, Ömer Faruk, "Ahmet Vefik Paşa", *DİA*, II, s. 146.

⁶⁶⁵ Bu haberlerden biri için bk. *Bursa Gazetesi*, sy. 3 (15 Rebiülevvel 1308). Şeyh Sâbit Efendi ile ilgili olarak Osmanlılar döneminde Bursa'da yayınlanan gazetelerde yer alan haberleri temin hususunda desteğini esirgemeyen U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sos-

Efendi bu itibarla muhacirlere yakınlık duymuş ve onlara yaptığı yardımlarda söz konusu ilgi tesir etmiş olmalıdır.

Şeyh Sâbit Efendi, o dönemde Bursa'ya göç eden ve oldukça zor şartlar altında yaşamaya çalışan muhacirlerin iskanı için uhdesindeki tekkeye ait olan arazilerin bir bölümünü bağışlamış, yaklaşık iki yüz ailenin oturması için binalar inşa ettirmiştir.⁶⁶⁶ Seyyid Baba Tekkesi'nin güneydoğu tarafında teşkil edilen bu ilk mahalle uzun süre "Şeyh Sâbit Mahallesi" olarak anılmıştır. Daha sonraları birbirine bitişik üç ayrı mahalle olan Vefikiyye, Mollaarap ve Şeyh Sabit birleştirilerek tek bir muhtarlığa bağlanmış ve Mollarap adını almıştır.⁶⁶⁷

Şeyh Sâbit Efendi'nin gayretleri ve bizzat Padişah'tan aldığı izinle Piremir Camii'nin güneydoğusunda yine şehre gelen göçmenlerin yerleşmesi için muhtemelen Ramazan Baba Dergâhı'na ait arazi üzerinde kurduğu bir mahalle daha mevcuttur. Burası, Padişah Abdülhamid zamanında ve onun ruhsatıyla meydana getirildiğinden onun adına izafeten önceleri Hamidiye Mahallesi olarak adlandırılmıştır.⁶⁶⁸ Muhtemelen Padişahın hal'inden sonra bu isimlendirmeden vazgeçilmiş ve mahalle kurucusunun adıyla "Şeyh Sâbit Mahallesi" olarak anılmıştır. 1940'lı yıllarda buranın ismi tekrar değiştirilerek "Akçağlayan Mahallesi" şekline dönüştürülmüştür.⁶⁶⁹

Sâbit Efendi'nin, semt sakinlerinin temel ihtiyacı olan suyun temini hususunda da yoğun çabaları olduğunu dönemin gazeteleri haber vermektedir.⁶⁷⁰

b) Tekke, Cami, Okul Yapımı

Özellikle 1855 senesinde yaşanan ve şehre büyük hasar veren deprem başta cami, tekke ve okul olmak üzere çok sayıda binanın ya yeniden inşasını ya da tamirini gerekli kılmıştı.⁶⁷¹ Bu bağlamda kaynaklar Sâbit Efendi'nin farklı yerlerde birden fazla cami inşa ettirdi-

yoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi Mürvet Yaman Hanımefendi'ye teşekkür ediyorum.

⁶⁶⁶ *Bursa Gazetesi*, sy. 8 (5 Cemâziyelâhir 1308).

⁶⁶⁷ Söz konusu mahallede kendileri ile görüşülen semt sakinleri yakın zamanlara değin Şeyh Sabit adının kullanıldığını doğrulamışlardır.

⁶⁶⁸ *Bursa Gazetesi*, sy. 73 (21 Ramazan 1309).

⁶⁶⁹ Bk. Uzer, İhsan, *Bursa Mahallesi ve Sokakları Rehberi*, Bursa 1945, s. 8. Söz konusu isim değişikliği mahallenin adında geçen "Şeyh" kelimesinin o dönemde kullanılması kanunen yasak olan ünvanlardan olması sebebiyle gerçekleştirilmiş olsa gerektir.

⁶⁷⁰ *Bursa Gazetesi*, sy. 77 (26 Şevval 1309).

⁶⁷¹ Bk. İnalçık, Halil, "Bursa", *DİA*, VI, s. 447.

ğini haber vermektedir. Bunlar arasında en önemlisi yukarıda zikredilen muhacirlere tahsis ettiği mahallede yaptırdığı camidir.⁶⁷² Dönemin gazetelerinde yer alan ifadeler bu caminin müceddeden yapıldığına delalet etmektedir.⁶⁷³ Hem söz konusu semte yakınlığı hem de daha önce mevcut oluşu göz önüne alındığında buranın Piremir Camii olduğu söylenebilir. Sâbit Efendi ayrıca caminin ibadete açılışından kısa süre sonra zamanın ünlü hattatlarına yazdırdığı dokuz adet levhayı buraya törenle astırmıştır.⁶⁷⁴

Aslında daha evvel Eşrefiler Camii adıyla inşa edilmiş olup zamanla yıkılan ve bir kısmı da yeni açılan yola dahil olan bir başka cami de yine Sâbit Efendi tarafından yeni baştan bina edilmiştir. Dönemin gazetelerinde söz konusu caminin ibadete açılması hakkında haberler mevcuttur. Buna göre Sâbit Efendi şehrin idarecilerini ve halkı bu açılışa davet etmiş ve bu vesileyle kurbanlar kestirip fakirlere dağıtmıştır.⁶⁷⁵ Kazım Baykal bu cami ve yanındaki tekkenin 1940'lı yıllardaki durumu hakkında şunları söylemektedir:

“Şeyh Sâbit Mescidi ve Dergâhı: Molla Arab'ın arkasında, Eşrefiler Caddesi'nin sonlarındaki ahşap bina mimarî kıymeti olmayan alelade bir evdir. Şeyh Sâbit isminde bir zât tarafından 1323/1905 yılında yaptırılmıştır.”⁶⁷⁶

Söz konusu cami günümüzde ev olarak kullanılmaktadır.⁶⁷⁷

Sâbit Efendi'nin Setbaşı'nda bulunan ve önce 1855 depreminde, ardından 1863 yılındaki yangında harap olan Karaçelebizâde Camii'ni de tamir ettirdiği haber verilmektedir.⁶⁷⁸

⁶⁷² Mehmed Şemseddin, *Yadigâr*, s. 434.

⁶⁷³ *Bursa Gazetesi*, sy. 34 (17 Zilhicce 1308).

⁶⁷⁴ *Bursa Gazetesi*, sy. 55 (16 Cemâziyelevvel 1309).

⁶⁷⁵ *Bursa Gazetesi*, sy. 112 (17 Şaban 1310).

⁶⁷⁶ Baykal, Kazım, *Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1982, s. 131.

⁶⁷⁷ Eşrefiler Caddesi üzerinde Balabanbey İlköğretim Okulu'nun karşısında bulunan bu ev günümüzde iki katlı sarı boyalı eski bir binadır. Araştırma esnasında ziyaret edilen evde oturan yaşlıca bir bayan ev hakkında bilgi vermek istememiştir. Ancak aynı mahalde görüşülen bir başka yaşlı bayan ise söz konusu evin mahallenin yaşlı sakinleri tarafından “Cami ev” olarak anıldığını ve alt katında da bir yatağın olduğunu, çocukluğunda burasının halkın ziyaretgahı durumunda bulunduğunu söylemiştir. Bu yatağın ya da yatağın tekkede daha önceleri şeyhlik yapmış olan meşâyîha ait olsa gerektir. Aynı bayan Şeyh Sâbit ismini duyduğunu ve daha yukarıda yer alan bir mahallenin de son zamanlara kadar bu isimle tanındığını söylemiştir. Civarda bilgilerine müracaat edilen başka zevat da bu bilgileri doğrulamışlardır.

Seyyid Baba Tekkesi'ndeki postnişinliği sırasında yaptığı başvuru kabul edilerek Ramazan Baba Dergâhı'na tayin edilen Sâbit Efendi, Bektaşiler'in buradan çıkarılmasından sonra kısmen harap olan ve ardından Süleyman Bey Baba'nın vefatıyla bir süre boş kaldığı için yıkılan tekkeyi bazı ilavelerle yeniden inşa ettirmiştir.⁶⁷⁹

Muhacirlerin iskânı için bağısladığı arazi üzerine kurulan mahallede bir de okul yaptıran Sâbit Efendi bu insanların hemen bütün ihtiyaçlarını dikkate aldığını ortaya koymuştur. Okulda ders vermek üzere tayin edilen hoca ile ilgili bir haber dönemin gazetelerinden birinde şu şekilde yer almıştır:

“İsticlâb-ı deavât-ı hayriyye-i Hazret-i Veliyy-i Nimet-i A'zamî'yi kendisine vazîfe-i mukaddese ittihaz eylemiş olan memleketimiz erbâb-ı hasenâtından reşâdetlû Şeyh Sâbit Efendi'nin akdemce inşâ ettirmiş olduğu câmi-i şerîfe muttasıl mekteb-i ibtidâiye bu kere maaşını kîse-i hamîyyetinden tesviye eyleyerek usûl-i cedîdeye âşinâ Cemil Efendi isminde bir muallim tedarik berle şehrin vasatında bulunan usûl-i cedîde mektebine baîd olan evlâd-ı ahâliyi külfet ü meşakkatten kurtarmış olduğu ve şâkirdân mevcûdesi az zaman içerisinde gereği gibi terakkî eylemiş bulunduğu meşhûd-ı bâsıra-i iftiharımız olmuş ve Efendi-i mûmâ ileyhî bu vechile vukûa gelen himmet ü hamîyyeti şâyân-ı takdir görülmüştür.”⁶⁸⁰

c) Diğer Çalışmaları

Günümüz insanı tarafından çevrecilik faaliyetleri kapsamında değerlendirilen ağaçlandırma çalışmaları Sâbit Efendi'nin ilgi alanı dâhilindeydi. Yaşadığı dönemde yaptırılmış olan Işıklar Askerî Lisesi'nin bahçesine çeşitli ağaçlar diktiği ve diktirdiği bilinen Şeyh Hüseyin Sâbit Efendi, Bursa Hükümet Konağı ile Işıklar arasındaki caddenin her iki tarafını ağaçlandırmaya teşebbüs etmişse de buna muvaffak olamamıştır.⁶⁸¹

Hayır faaliyetleri kapsamında şehirde yaşayan fakirleri de koruyup gözettiği anlaşılan Sâbit Efendi, cami, tekke ve okul açılışı, kandiller ile bayram günleri gibi zaman dilimlerini vesile kılarak bil-

⁶⁷⁸ *Bursa Gazetesi*, sy. 86 (14 Safer 1310). Sâbit Efendi'nin torunlarıyla yapılan görüşmede 1855 depremi ve akabindeki yangından sonra kullanıma kapanan bu caminin civarında meskûn olan Ermeni halkın burada çok sayıda meyhane işletmeye başladıkları, Sâbit Efendi'nin bilhassa söz konusu meyhanelerin bir an evvel kapatılmasını temin için camiye ibadete açmak maksadıyla tamiratını gerçekleştirdiğini söylemişlerdir.

⁶⁷⁹ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, IV, s. 73.

⁶⁸⁰ *Bursa Gazetesi*, sy. 109 (26 Receb 1310).

⁶⁸¹ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, IV, s. 93.

hassa fakirleri davet emek suretiyle onlara ikramda bulunmuş, gelemeyenlere de ayrıca yemek göndermiştir.

Sonuç

Bursa'nın fethinde Osman Gazi ve Orhan Gazi'nin yanında onlarla birlikte gaza eden, ardından şehrin imarında ve sosyal hayatın tanziminde önemli roller üstlenen Abdalân-ı Rûm ile bu şehrin hayatına giren dervişânın yüzyıllar boyunca devam eden faaliyetleri sahanın erbabının malumudur. Bu bağlamda burada ele alınan tekke ve burayla bağlantılı olan zevat da Osmanlılar'ın kuruluş, yükseliş ve çöküş dönemlerine paralel bir seyir takip etmişlerdir. Bahis konusu edilen aile ve kurmuş oldukları tekkenin tarihi serüveni göz önüne alındığında zikredilen dönemlere uygun olarak özellikle üç ismin öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki tıpkı Abdalân-ı Rum gibi Emir Sultan ile Buhara'dan kalkıp Bursa'ya gelen ve bu şehirdeki tasavvufî hayatın gelişimine büyük katkıları olan grubun içinde yer alan, adeta kurucu rolü üstlenen, söz konusu ailenin büyük dedesidir. İkincisi, XVII. asırda yaşayan ve yaşadığı dönemin Osmanlı kimliğini bünyesinde barındıran müderris, mutasavvıf, şair ve büyük sûfi Ni-yazî Mısrî'nin halifesi olan Seyyid Kâsımzâde Mehmed Emin Efendi'dir. Üçüncüsü ise çöküş döneminde yaşayan, ancak sanki bu gidişatı durdurmak istercesine bütün ömrünce maddi-manevî çaba sarf eden Şeyh Hüseyin Sâbit Efendi'dir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Bursa'da yaşayan Sâbit Efendi de tıpkı ilk asırlardaki sûfilerin icraatlarına benzer bir şekilde, tasavvufî kimliğinin gereği olarak yalnızca kalblerin imarı için çalışmakla kalmamış, gittikçe ağırlaşan şartlarda bunalan şehrin ve toplumsal düzenin salimen devamı için bütün gayretini ortaya koymuştur. Yükarıda da ifade edildiği üzere, zaman zaman belli çevrelerce sıklıkla dile getirilen, tasavvufî düşüncenin ve mutasavvufların toplumsal hayatın gerilemesi ve çöküşünün müsebbibi oldukları şeklindeki ithamın sıhhat derecesi Sâbit Efendi gibi zevâtın icraatlarının ortaya konulmasıyla birlikte netlik kazanacaktır.

Kitâbiyât

- Akün, Ömer Faruk, “Ahmet Vefik Paşa”, *DİA*, II, s. 143-157,
- Algül, Hüseyin- Azamat, Nihat, “Emîr Sultan”, *DİA*, XI, s. 146-148,
- Aşkar, Mustafa, *Niyâzî-i Mısırî ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1998,
- Baykal, Kazım, *Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1982,
- Birge, J. Kingsley, *The Bektashi Order of Dervishes*, Londra 1965,
- Bursa Gazetesi*, Bursa Eski Basma ve Yazma Eserler Kütüphanesi (BEEK),
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1338,
- Çift, Salih, *Bursa’da Bektaşî Kültürü ve Ramazan Baba Dergâhı*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1995,
- Gazzizâde Abdüllatif, *Hulâsatü’l-vefeyât*, BEEK, Genel, 2162,
- Hasan Tâib Efendi, *Mir’ât-ı Bursa*, Bursa 1323,
- İnalçık, Halil, “Bursa”, *DİA*, VI, s. 445-449,
- Kaplıanoğlu, Raif, *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, Bursa 2001,
- Kara, Mustafa, *Niyâzî-i Mısırî*, Ankara 1994, s. 50-55,
- , *Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler*, İstanbul 2001,
- Kepecioğlu, Kamil, *Bursa Kütüğü I-IV*, BEEK, Genel, 4519-4522,
- Mehmed Ali Hilmi Dede, *Divan* (Haz. Bedri Noyan), İstanbul ts.,
- Mehmed Şemseddin, *Gülzâr-ı Mısırî*, Mustafa Kara Özel Kitaplığı,
- , *Bursa Dergâhları (Yâdigâr-ı Şemsî)* (haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), Bursa 1997,
- Muslu, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf XVIII. yy.* İstanbul 2003,
- Melikoff, Irene, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe* (çev. Turan Alptekin), İstanbul 1999, s. 309,
- Öcalan, Hasan Basri, *Bursa’da Tasavvuf Kültürü (XVII. yy.)*, Bursa 2000,
- Özmen, İsmail, *Alevî ve Bektaşî Şiirleri Antolojisi I-V*, Ankara 1998,
- Uçman, Abdullah, “Mehmed Ali Hilmi Dede-baba”, *DİA*, s. 440,
- Uzer, İhsan, *Bursa Mahallesi ve Sokakları Rehberi*, Bursa 1945,
- Yüksel, Müfid, *Bektaşîlik ve Mehmed Ali Hilmi Dede-baba*, İstanbul 2002.